

ТІТОВА Г. І.

«НАТАЛКА ПОЛТАВКА» МИКОЛИ ЛИСЕНКА НА СЦЕНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОПЕРИ УКРАЇНИ (РЕЖИСЕРСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДМИТРА СМОЛИЧА)

2012 рік ознаменувався ювілейними урочистостями – 170-річчям від дня народження Миколи Лисенка і сотими роковинами від дня його смерті. Український композитор звертався до різних музичних жанрів і в кожному з них створив зразки, які належать до національної класики й увійшли у світову музичну скарбницю. Серед його творів для музичного театру найбільш популярною є опера «Наталка Полтавка», вона є в репертуарі майже кожного українського оперного чи музично-драматичного театру. Так, до відзначення цього ювілейного року на сцені Національної опери України імені Т. Г. Шевченка вже вдев'яте було здійснено її нову постановку (на київській оперній сцені вперше вона постала 1936 року).

Мета статті – проаналізувати режисерську інтерпретацію опери «Наталка Полтавка» у постановці Дмитра Смолича, порівняти з попередніми її втіленнями на сцені театру. Таке порівняння дасть змогу виявити еволюцію режисерських рішень відповідно до вимог свого часу. Серед праць, присвячених М. Лисенку та його музичному театру, варто назвати монографії Т. Булат¹, Л. Архімович та М. Гордійчука², Л. Корній³, В. Дяченка⁴, І. Негрейчук, Р. Скорульської, М. Чуєвої⁵. Зазначимо й новітні публікації про постановки опер М. Лисенка на театральних сценах України: про постановки на київській сцені опери «Тарас Бульба» йдеться у статті В. Рожка⁶, про опери композитора на одеській сцені – у праці Н. Остроухової⁷. У полемічній публікації О. Чепалова⁸ критикуються застарілі штампи у сценічному втіленні опери «Наталка Полтавка». Є також численні публікації про дитячий репертуар композитора.

У статті охарактеризуємо роботу видатного режисера, автора більш як п'ятдесяти постановок, лауреата Державної премії імені Тараса Шевченка Дмитра Смолича у його діяльності на посаді головного режисера Київського оперного театру «Наталка Полтавка» була першою оперою з українського репертуару.

¹ Булат Т. Микола Лисенко / Т. Булат. – К. : Муз. Україна, 1973. – 106 с. – (Творчі портрети українських композиторів).

² Архімович Л., Гордійчук М. Микола Лисенко. Життя і творчість / Л. Архімович, М. Гордійчук. – 3-є вид. – К. : Муз. Україна, 1992. – 256 с.

³ Корній Л. Історія української музики : підручник : у 3 ч. – Ч. 3 : XIX ст. / Лідія Корній. – К. ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2001. – 480 с.

⁴ Дяченко В. Микола Віталійович Лисенко. Життя і діяльність / В. Дяченко. – Вид. 2-е. – К. : Муз. Україна, 1968. – 119 с.

⁵ Микола Лисенко. Бібліографія : наук.-допом. бібліогр. покажч. / [упоряд. І. Негрейчук, Р. Скорульська, М. Чуєва; худ.-оформлювач М. Толкач]. – Харків : Фоліо, 2009. – 223 с.

⁶ Рожок В. Музичний театр Миколи Лисенка: інтерпретації опери «Тарас Бульба» на київській сцені / Рожок В. І. // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. – 2012. – № 2 (15). – С. 70–79.

⁷ Остроухова Н. В. Опері Миколи Лисенка на одеській сцені / Н. В. Остроухова // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. – 2012. – № 2 (15). – С. 95–101.

⁸ Чепалов О. І. «Наталка Полтавка» Миколи Лисенка: опера чи «теє то як його»? (Спокуси традиціоналізму та діалоги із сучасністю) / Чепалов О. І. // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. – 2012. – № 2 (15). – С. 88–94.

Дмитро Смолич (1919–1987) – представник відомої режисерської династії, син провідного російського режисера Миколи Смолича (1888–1968), якого вважають одним із фундаторів радянського оперного театру. Випускник драматичних курсів при Петроградському театральному училищі (1911), Микола Смолич працював у театрах Ленінграда, Москви. Протягом 1938–1947 років був художнім керівником і директором Київського театру опери і балету. Такі вистави, як «Тарас Бульба» М. Лисенка, «Сорочинський ярмарок» М. Мусоргського, «Мазепа» П. Чайковського, перші постановки опер Д. Шостаковича «Ніс», «Леді Макбет Мценського повіту», увійшли в історію як найкращі зразки театральних вистав свого часу. Режисер здійснював постановки і нових творів українських композиторів: «Шевченко» («Поетова доля») В. Йориша, «Честь» Г. Жуковського. Досвідчений митець передав досвід режисерської професії Дмитру Смоличу, який розпочинав свою творчу діяльність у Київському театрі опери та балету імені Т. Г. Шевченка саме напередодні Великої вітчизняної війни. Першою його самостійною постановкою стала «Травіата» Дж. Верді у перший повоєнний сезон. Згодом на київській сцені у різні роки Дмитро Смолич поставив ще двадцять вистав. На посаді головного режисера він розпочав працювати у новоствореному Челябінському оперному театрі (1955–1958), пізніше очолював оперні театри Одеси (1958–1962), Мінська (1962–1969). Кульмінація його творчої діяльності пов'язана з Києвом, провідною оперною сценою України (1970–1987). У співпраці з видатним диригентом С. Турчаком тут були втілені такі масштабні оперні полотна, як «Борис Годунов» М. Мусоргського¹, «Пікова дама» П. Чайковського, «Тарас Бульба» М. Лисенка. Серед видатних досягнень режисера і львівська постановка однієї з найкращих опер української спадщини – відродженого після багатьох років забуття «Золотого обруча» Б. Лятошинського. Цю виставу було високо оцінено громадськістю і відзначено Державною премією України імені Тараса Шевченка (1970).

Щоразу, розпочинаючи роботу над новим твором, Дмитро Смолич ретельно вивчав літературне джерело, історичні обставини, усі матеріали, які стосувалися відтворюваної історичної доби. Так само досконало вивчав він і авторську партитуру, її редакції та виконавські традиції сценічної інтерпретації обраної опери. Особистий архів режисера нині зберігається у фондах Національної опери України². Ще за життя він сам упорядкував цей архів і присвятив кожному із 68 папок окремій постановці чи кільком постановкам одного року. Є в архіві афіші, театральні програмки, зошити з режисерськими записами, ілюстративні матеріали, фотографії ескізів художників, з якими режисер співпрацював, а також інші цінні документи, зокрема й листи. У бібліотеці театру зберігаються особисті клавіри режисера з детальними помітками на полях. Наявність таких матеріалів дає змогу досліднику відновити процес народження вистави, зрозуміти особливість режисерського підходу до твору, дізнатися про інші важливі подробиці творчого процесу.

Виставу «Наталка Полтавка» Дмитро Смолич здійснив **1971 року** спільно зі сценографом Федором Ніродом і диригентом Іваном Гамкалом. Вона мала великий успіх і утримувалася у репертуарі театру вісімнадцять сезонів. У різні роки в ній брали участь і творчо зростали такі відомі співаки, як Д. Гнатюк, Л. Забіляста, З. Христич, Є. Колесник, А. Мокренко, Р. Майборода, В. Тимохін та ін.

¹ Ця вистава і досі зберігається у репертуарі театру.

² Папки пронумеровані: № 1 – № 68. Кожна з них має назву, яка вказує на зміст матеріалів у папці.

Працюючи над новою постановкою такого популярного твору, режисер не міг не враховувати досвіду попередників. Прем'єру «Наталки Полтавки» **1936 року** готували особливо ретельно, бо приурочували її до декади української літератури і мистецтва в Москві. Цим і пояснювалися масштабність, урочистість, особлива святковість постановки. Досить скромна, на загальне визнання, камерна партитура М. Лисенка, як і п'єси, вимагали докорінної переробки. Ішлося про всі компоненти твору. Зокрема, було відредаговано текст п'єси, відомий поет Максим Рильський вніс зміни в її композицію спільно з режисером Володимиром Манзієм, який написав сценарій майбутньої вистави. Сюжет збагатився новими лініями.

До Наталки залицяються дяк Тахтаулівський, возний Тетерваковський і писар Скоробреха. Наталка відмовляє їм. У другій дії було змінено фінал: Наталка обіцяє матері забути Петра, її розважає подруга Оріся та її весела пісня «Як музики зачує». Дослідник історії київської опери М. Стефанович писав: «Музика М. Лисенка зазнала докорінної переробки, були введені нові персонажі: Тахтаулівський дяк, канцелярист Скоробреха та весела вдова Оріся. Композитор Володимир Йориш написав заново до 40 музичних номерів, увертюру та вступ до другого акту. Танці поставив М. Нельсон, консультуючись з відомим українським хореографом професором В. Верховинцем»¹. З музики Лисенка було збережено всього 8 номерів. Тому цю редакцію важко назвати оперою М. Лисенка. У театральній програмці зазначалося, що авторами музики опери «Наталка Полтавка» були М. Лисенко і В. Йориш². Диригент Володимир Йориш (1899–1945) у співпраці з режисером В. Манзієм (1884–1954) «обернули «Наталку» на «велику оперу», пристосовану до вимог сучасної оперної сцени й інструментовану відповідно до можливостей сучасного складу великого оперного оркестру»³. Клавір і партитура опери, писані пером, збереглися у бібліотеці театру: це пронумеровані сорок сім музичних номерів. Вісім із двадцяти двох номерів належать М. Лисенку: «Од юних літ», «Видно шляхи полтавської», «Ой під вишнею», «Всякому городу нрав і права», «Гей, Наталко», «Чого вода каламутна», «Сонце низенько», «Ой, я дівчина Полтавка». Такі відомі пісні, як «Віють вітри» і «Ой, не шуми, луже». Усі вони викладені тоном нижче, ніж в оригіналі. Інші музичні епізоди належать В. Йоришу. Зокрема, він поклав на музику яскравий комічний епізод п'єси – діалог Виборного та Возного: «А ви їй що? ... А вона вам що?». Важливу роль у його партитурі відігравали хорові номери, серед них найбільш вдалими є хори «Болить мя голівонька», «Ей у полі билинонька». Третю дію було доповнено весільними піснями й танцями: «Ой, на морі рибонька грає», «В нас тарілка не цінована, в нас молода не цілована», «Козачок», «Плескач», гопак «Вільний козак».

Головні ролі у новій виставі, яка під час московської декади мала величезний успіх, виконували провідні співаки того часу: Наталка – О. Петрусенко, Микола – М. Гришко, Возний – С. Іващенко, Виборний – І. Паторжинський, Терпелиха – М. Литвиненко-Вольгемут. У рецензії на цей спектакль відомий московський критик В. Городинський зазначав: «Треба палко любити, глибоко розуміти й відчувати музику і поезію свого народу, щоб створити чудову, сповнену трепетного життя музич-

¹ Стефанович М. Київський державний ордену Леніна Академічний театр опери та балету УРСР імені Т. Г. Шевченка. Історичний нарис / М. Стефанович. – К : Мистецтво, 1968. – С. 202.

² «Наталка Полтавка» : програма вистави / Державний столичний академічний театр опери та балету УРСР. – К., 1936.

³ Чепалов О. І. «Наталка Полтавка» Миколи Лисенка: опера чи «теє то як його»? (Спокуси традиціоналізму та діалоги із сучасністю) / Чепалов О. І. // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. – 2012. – № 2 (15). – С. 90.

ну виставу, якою є «Наталка Полтавка». Українські товариші зробили московським слухачам подарунок, і вони заслуговують на найпалкішу подяку»¹.

Поетичну атмосферу твору забезпечували декорації І. Курочки-Армашевського та С. Евенбаха. Мальовнича українська хата потопала у зелені й квітах, широка заплава зливалася з горизонтом, зручним для створення мізансцен був сільський дерев'яний міст. Декорації, як і вся постановка, були величні й масштабні².

Наступна інтерпретація опери (прем'єра 23 липня **1951 року**) не набула такого значення – диригент-постановник Борис Чистяков, режисер Володимир Манзій. Вистава, переважана вставними епізодами і додатковими сценами, розрослася до чотирьох дій. Б. Чистяков додав номери у своїй обробці. Художнє оформлення здійснив С. Острошенко, використавши у декорі задника справжні види міста Полтави і береги річки Ворскли.

До відзначення 300-річчя Возз'єднання України з Росією було вирішено створити нову постановку опери (**1954 рік**), у якій теж не обійшлося без додаткових сцен і номерів. Диригент-постановник Веніамін Тольба, уся постановочна група³ вирішили звернутися до спадщини М. Лисенка і використати у виставі його обробки народних мелодій. Нову оркестровку твору здійснили досвідчені композитори Борис Лятошинський та Всеволод Рибальченко. Як зазначає В. Стефанович, «велику допомогу в доборі додаткового матеріалу надав театру син композитора О. Лисенко, який узяв діяльну участь у роботі театру»⁴. Оперу доручили поставити відомому актору Амвросію Бучмі у співпраці з Володимиром Манзієм, вони запропонували своє бачення твору. «Спектакль тлумачився, як правдива життєва драма»⁵.

Перша дія розпочиналась хором селяни, які йшли в поле на роботу, за ними Наталка йшла по воду і співала «Віють вітри». Завершувався акт закулісним хором селян. До фіналу другої дії додали ліричні дівочі пісні, серед яких – «Де ж то був селезень». Третя дія починалася сценою Миколи, який зашивав собі свиту і співав «Гомін, гомін по діброві». Цей номер був у додатках клавіру 1889 року⁶. Вистава закінчувалась, як у М. Лисенка, хором: «Зачинаймо веселитись».

Нова «Наталка Полтавка» була схвально сприйнята під час гастролей київського театру в Москві. На цю подію відгукнулася «Литературная газета». Провідний спеціаліст із питань оперного театру, головний редактор журналу «Советская музыка» Олена Грошева серед інших позитивних моментів наголосила на важливості повернення ав-

¹ Городинский В. Украинская опера в Москве / В. Городинский. – Правда. – 1936. – 16 марта. – С. 4.

² Цікаво, що ескізи художника були видані як листівки, які мали великий попит. У 1941 році почалася Велика вітчизняна війна, частину театру було евакуйовано до Уфи. Там відбулося поновлення вистави в нових декораціях О. Шовкуненка. Як у тексті, так і в музиці було скорочено весільні хори та численні повторення в піснях. Третє, повоєнне поновлення цієї ж вистави відбулося за участю художника О. Хвостенко-Хвостова. На жаль, з кожним поновленням вистава втрачала свою цілісність і яскравість. Ішлося про необхідність наблизитися до авторського оригіналу.

³ Художнє оформлення – Ф. Нірод, головний хормейстер – В. Колесник, хормейстер Л. Венедиктов, танці у постановці Н. Яригіна та Б. Степаненка («Наталка Полтавка»: програма вистави / Державний орден Леніна академічний театр опери та балету УРСР ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1954).

⁴ Стефанович М. Київський державний орден Леніна Академічний театр опери та балету УРСР імені Т. Г. Шевченка. Історичний нарис / М. Стефанович. – К.: Мистецтво, 1968. – 202 с.

⁵ Станішевський Ю. Національний академічний театр опери та балету України імені Тараса Шевченка: історія і сучасність / Юрій Станішевський. – К.: Муз. Україна, 2002. – 736 с.

⁶ «Наталка Полтавка». Клавір. Перша українська оперета. Впорядкував М. Лисенко. – К.: Изд-во Л. Идзиковского, 1889. – 48 с.

торського варіанту твору, звернення до «чистих і ясних, як лісовий струмінь, образів, тісно пов'язаних з народним життям»¹. На відміну від попередніх постановок, у цій версії «Наталка Полтавка» утримувалася в репертуарі театру досить тривалий час.

Повернувшись удруге до Києва, уже у ролі головного режисера театру, Дмитро Смолич спочатку заявив про себе, поставивши спільно з головним диригентом Стефаном Турчаком і видатним українським сценографом Євгеном Лисиком «Бориса Годунова» М. Мусоргського (11 липня 1971 р.). Д. Смолич, продовжуючи лінію головного диригента, який прагне «вирішити гостру і вкрай важливу проблему – формування сучасного вітчизняного оперно-балетного репертуару»², вдається до оновлення національної оперної спадщини. З його ініціативи театр знову звертається до опери «Наталка Полтавка»³. Свою роботу над виставою він розпочав із детального аналізу музичного матеріалу М. Лисенка і п'єси І. Котляревського. Звернувся він і до записів та нотаток попередніх вистав, виявив їх очевидні для нього прорахунки.

Документи, які зберігаються в архіві Національної опери України імені Т. Г. Шевченка, переконують, що Д. Смолич працював над постановкою дуже ретельно. Він зрозумів, що надмір музичних номерів, дивертисментних вставок уповільнює розвиток дії, перетворює оперу на мальовничий концерт з піснями і танцями. Усіма вставками штучно розтягувався лаконічно і чітко викладений в оригіналі розвиток сценічних подій. Суперечила авторському задуму і монументальність вистави, на зразок «великої опери», притаманна попереднім постановкам. Д. Смолич деякі ситуації увиразнив, деякі деталізував. Досліджуючи історико-літературні матеріали, він записав у своєму блокноті слова І. Карпенка-Карого, який називав «Наталку Полтавку» праматір'ю українського театру. Режисер звернув увагу, що пісню Возного І. Котляревський замінив новим текстом «Всякому городу нрав і права» зі збірки поезій Григорія Сковороди «Сад божественних пісень». Він дійшов висновку, що народно-побутові, обрядові, релігійні сцени повинні мати історичний ґрунт. Так, вивчаючи весільні обряди, Д. Смолич виписав із книги Григорія Калиновського «Опис весільних простонародних обрядів Малоросії»⁴ таку цитату: «Наречений запрошує двох товаришів, які беруть довгі палиці в знак поважності. Заходячи до хати нареченої, стукали в двері три рази і тільки потім заходили <...> Коли батько кликав дочку в присутності сватів, дівчина ставала коло печі і колупала її. Це означало її згоду. Якщо ні, виносила на тарілці гарбуза <...>»⁵. Опис обряду заручин він знайшов у

¹ Грошева О. Мистецтво українського народу / О. Грошева // Літературна газета. – 1954. – 15 травня.

² Рожок В. Стефан Турчак / Володимир Рожок. – К. : Либідь, 2013. – С. 58.

³ Спочатку планувалося, що диригентом-постановником опери буде Стефан Турчак, однак поставити оперу доручили Івану Гамкалу (Протокол засідання художньої ради Державного ордену Леніна і Трудового Червоного Прапора академічного театру опери та балету УРСР імені Т. Г. Шевченка № 3 від 27.09.1971. – Архів Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка. Папка № 2 : М. Лисенко «Наталка Полтавка» 29.12.1971. Протоколи, рецензії, фото. – Арк 2).

⁴ Калиновский Г. Описание свадебных простонародных обрядов в Малой России и в Слободско-Украинской губернии, также и в Великороссийских слободах, населенных малороссиянами / Г. Калиновский. – СПб., 1777. – 7 с.

⁵ Цит. за: Смолич Д. Режисерська експлікація опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка : рукопис. – Архів Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка. Папка № 52 : М. Лисенко. «Наталка Полтавка» (Київ, 1971). – Арк. 17.

книзі Левка Маячинця «Про шлюб на Україні Русі в 16–17 ст.»¹: «<...> В п'ятницю пекли багатий коровай, в суботу наречена обходила всіх подруг і кликала вити гільце. Навколо стола плели вінки і гірлянду <...>»². Так уважно режисер підходив до народних сцен.

Одне з перших завдань, яке він записав після опрацювання нотного матеріалу: «Знайти жвавий хор, який би був доречним після такої великої увертюри»³. І такий хор був зібраний з обрядових купальських пісень в обробці для мішаного хору М. Лисенка «Через наше село та летіло помело». Звучанням цього хору розпочиналася вистава. Його необхідно було оркеструвати. Цю роботу з ініціативи режисера було замовлено композитору В. Губаренку, який у той час активно співпрацював із театром.

Режисер докладно записував на окремих аркушах весь сценарний план початку вистави: «Увертюра. З першими тактами підіймається завіса <...> Висвітлюється спочатку Місяць. Скульптурність груп людей, за принципом стоп-кадру. Вмикається вогнище. Підіймається рамка, і з нею додається світло. Купальний хоровод. На кінець хору перехід на ранок. З'являється Наталка, сумно споглядає. Хор йде. Наталка йде до кладки і спостерігає за вінком, присіла на кладці. Співає «Віють вітри»»⁴. Пізніше він записує ще один варіант: «Місяць. Небо. Пар над річкою. Світанок, вихід Наталки, вона з відрами йде по воду»⁵.

Цікаво, що деякі режисерські ідеї не набули втілення у виставі. Так, на засіданні художньої ради рамка і початковий стоп-кадр були відхилені. Режисер сам дійшов висновку, що «рамку придумали давно, але вона заважає оперній специфіці – масі рамка не дає можливості просторового вирішення»⁶. У першій дії було збережено всі сім Лисенкових музичних номерів. Спочатку він думав посилити дует «Ой доля людська» наприкінці першої дії закулісним хором, але згодом відмовився від цього. Хор звучав на початку другої дії. У хаті Терпелихи Наталка з матір'ю говорять про Петра, який зник і ніби забув Наталку. Водночас з вулиці чути, як співають хлопці та дівчата. А після цього звучить пісня Наталки «Ой мати, мати».

Довго вагався режисер, чи залишати у новій виставі наприкінці другої дії вставний номер – дівочу пісню «Де то був селезень». Та згодом цей номер було відкинуто на користь пісні Наталки «Чого вода каламутна» з оригінальної версії опери. Але для увиразнення емоційного стану головної героїні композитору В. Губаренку доручили написати на основі мелодії пісні самостійний оркестровий номер, яким і завершувалася дія⁷.

¹ Маячинець Л. Про шлюб на Україні Русі в 16–17 ст. / Левко Маячинець // Зоря. – 1885. – № 13. – С. 49–52; № 14. – С. 169–171; № 15–16. – С. 183–185; № 18. – С. 209–211.

² Цит. за: Смолич Д. Режисерська експлікація опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка : рукопис. – Архів Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка. Папка № 52 : М. Лисенко. «Наталка Полтавка» (Київ, 1971). – Арк. 18.

³ Смолич Д. Постановка опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка : рукопис. – Архів Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка. Папка № 52 : М. Лисенко. «Наталка Полтавка» (Київ, 1971). Блокнот. – Арк. 1.

⁴ Там само.

⁵ Там само. – Арк. 8.

⁶ Протокол засідання художньої ради театру Державного ордена Леніна і Трудового Червоного Прапора академічного театру опери та балету УРСР імені Т. Г. Шевченка № 11 від 28.12.1971. – Архів Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка. Папка № 2 [рожева] : М. Лисенко. «Наталка Полтавка» 29.12.1971. Протоколи, рецензії, фото. – Арк. 3–4.

⁷ Рукописні партитури номерів, які дописав В. Губаренко, зберігаються у бібліотеці театру. Інформація щодо залучення відомого українського композитора до роботи над оперою «Наталка Полтавка» публікується вперше.

Вивчаючи кожен архівний документ, переконаєшся, з якою уважністю Д. Смолич працював над постановкою. Найбільше варіантів у режисера зазнала третя дія. Зберігся докладний опис початку: «Здалеку чути спів селян, на сцені стоїть віз із сіном, у воза зламане колесо. Микола несе нове колесо, наспівуючи першу пісню “Немає в світі...” <...> Влаштується під возом в тіні. Співає другу пісню “Гомін, гомін по діброві”, витягає з торби хліб, сіль, збирається поїсти і чує спів Петра “Сонце низенько”. Підстелив одяг, ліг під віз і спостерігає за Петром: “Се не з нашого села...”. Петро підходить до криниці, опускає журавель: “Яке се село? Воно мені не в приміту...”»¹. Так детально виписано у режисерській експлікації. Дует «Підеш, Петре» було вилучено, бо, на думку режисера, ним зупинялася дія.

Багато роботи було з добором обрядових хорів. До нової вистави увійшли хори: «Мати дочку частує...», «Пусті сватів у хату...», весільний хор «Ой наша Наталка, ой, наш Петро...», хор «Нащо тобі старому...», який спонукав Возного відмовитися від Наталки. Фінальну сцену «Починаймо веселитись...» спочатку було доповнено танцем «Вільний козак», але на художній раді цей танець зняли. Як зазначено у протоколі засідання художньої ради, диригент Б. Чистяков, схвалюючи нову постановку загалом, відзначав: «Добре, що побачили чисту виставу і добре, що українська класика піднімається на належний рівень. Гопак треба знімати, це ж не М. Лисенко»². До думки Б. Чистякова приєдналися І. Молостова та А. Кікоть. Ще було запропоновано вилучити постать бандуриста і його музичний номер. На цьому ж засіданні Д. Смолич підсумував результати обговорення: «Легше ставити якусь іншу виставу, ніж “Наталку”. Вистава дуже складна і для дуже добрих драматичних акторів. Оперному співаку незвично мати справу з текстом. Гопак треба завтра знімати обов’язково. Це зовсім не має іти. Нехай краще буде недомовлено, ніж буде інородне тіло. Я всі побажання приймаю, дякую»³. Так колегіально, з урахуванням усіх зауважень народжувалися постановки Дмитра Смолича.

Вистава вісімнадцять сезонів була в репертуарі театру. «Митці звернули особливу увагу на розкриття музичної драматургії», – підкреслив Б. Гнидь⁴. Творчому довголітню спектаклю сприяла майстерність виконавців, серед яких у різні часи були: Наталка – А. Баканова, М. Кірішева; Микола – Д. Гнатюк, А. Мокренко; Петро – А. Іщенко, В. Тімохін; Возний – І. Клянкун, В. Шилов; Выборний – А. Кікоть, В. Герасимчук; Терпелиха – Є. Озимковська, В. Багацька.

У сезоні **1987/1988 років** було здійснено сьому постановку опери М. Лисенка на київській сцені. Її ініціатором став тодішній головний режисер театру Дмитро Гнатюк, диригент – Іван Гамкало. З часом, 2005 року з невеликими змінами виставу було поновлено, до неї режисер Дмитро Гнатюк запросив молодого диригента Кирила Карабиця.

¹ Смолич Д. Постановка опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка : рукопис. – Архів Національного академічного театру опери та балету України ім. Т. Г. Шевченка. – Папка № 52 : М. Лисенко. «Наталка Полтавка» (Київ, 1971). Блокнот. – Арк. 14.

² Протокол засідання художньої ради Державного ордена Леніна і Трудового Червоного Прапора академічного театру опери та балету УРСР імені Т. Г. Шевченка № 11 від 28.12.1971. – Архів Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка. Папка № 2 [рожева] : М. Лисенко. «Наталка Полтавка». 29.12.1971. Протоколи, рецензії, фото. – Арк. 3–4.

³ Там само.

⁴ Гнидь Б. П. До історії Національної опери України / Б. П. Гнидь. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2003. – С. 35.

Четвертого липня 2012 року до відзначення ювілею Миколи Лисенка художній керівник Національної опери України Мирослав Скорик, який здійснив свою оригінальну оркестровку і виступив у ролі диригента-постановника, у співдружності з головним режисером Анатолієм Солов'яненком запропонували свою редакцію опери «Наталка Полтавка». М. Скорик дещо скоротив увертюру, в оркестр увів нові музичні інструменти, збагатив музичну фактуру, на матеріалі музики М. Лисенка дописав інтермедію між першою та другою діями, які йдуть у новій виставі без перерви. З'явилася також нова вокально-симфонічна картина, створена М. Скориком на матеріалі народної пісні «У перетику ходила по оріхи». Для динаміки руху подій було скорочено текст та кількість куплетів у багатьох музичних номерах. Сцени весільного обряду здійснені за консультацією М. Буравського, знавця українських традицій. Для них відібрали обрядові хори: «Ой, приляж Наталко», «Ой, глянь мати», «І скинь, бо не годиться». У фіналі М. Скорик дописав танцювальні номери, серед яких – запальний «Гопак». Сценічне оформлення виконав львівський художник М. Ринзак.

Режисерська версія Дмитра Смолича, її тривале сценічне життя свідчить про відчуття ним авторського задуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архімович Л., Гордійчук М. Микола Лисенко. Життя і творчість / Л. Архімович, М. Гордійчук. – 3-є вид. – К. : Муз. Україна, 1992. – 256 с.
2. Булат Т. Микола Лисенко / Т. Булат. – К. : Муз. Україна, 1973. – 106 с. – (Творчі портрети українських композиторів).
3. Гнидь Б. П. До історії Національної опери України / Б. П. Гнидь. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2003. – 199 с.
4. Городинский В. Украинская опера в Москве / В. Городинский. – Правда. – 1936. – 16 марта. – С. 4.
5. Грошева О. Мистецтво українського народу / О. Грошева // Літературна газета. – 1954. – 15 травня.
6. Дяченко В. Микола Віталійович Лисенко. Життя і діяльність / В. Дяченко. – Вид. 2-е. – К. : Муз. Україна, 1968. – 119 с.
7. Корній Л. Історія української музики : підручник : у 3 ч. – Ч. 3 : ХІХ ст. / Лідія Корній. – К. ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2001. – 480 с.
8. Микола Лисенко. Бібліографія : наук.-допом. бібліогр. покажч. / [упоряд. І. Негрейчук, Р. Скорульська, М. Чуева; худ.-оформлювач М. Толкач]. – Харків : Фоліо, 2009. – 223 с.
9. «Наталка Полтавка». Клавір. Перша українська оперета. Впорядкував М. Лисенко. – К. : Изд-во Л. Идзиковского, 1889. – 48 с.
10. «Наталка Полтавка» : програма вистави / Державний ордена Леніна академічний театр опери та балету УРСР ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1954.
11. «Наталка Полтавка» : програма вистави / Державний столичний академічний театр опери та балету УРСР. – К., 1936.
12. Остроухова Н. В. Опері Миколи Лисенка на одеській сцені / Н. В. Остроухова // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. – 2012. – № 2 (15). – С. 95–101.
13. Протокол засідання художньої ради Державного ордена Леніна і Трудового Червоного Прапора академічного театру опери та балету УРСР імені Т. Г. Шевченка № 3 від 27.09.1971. – Архів Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка. Папка № 2 [рожева] : М. Лисенко. «Наталка Полтавка». 29.12.1971. Протоколи, рецензії, фото. – 5 арк.
14. Протокол засідання художньої ради Державного ордена Леніна і Трудового Червоного Прапора академічного театру опери та балету УРСР імені Т. Г. Шевченка № 11 від

28.12.1971. – Архів Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка. Папка № 2 [рожева] : М. Лисенко. «Наталка Полтавка». 29.12.1971. Протоколи, рецензії, фото. – 4 арк.

15. Рожок В. І. Музичний театр Миколи Лисенка: інтерпретації опери «Тарас Бульба» на київській сцені / Рожок В. І. // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. – 2012. – № 2 (15). – С. 70–79.

16. Рожок В. Стефан Турчак / Володимир Рожок. – К. : Либідь, 2013. – 248 с.

17. Смолич Д. Постановка опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка : рукопис. – Архів Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка. Папка № 52 : М. Лисенко. «Наталка Полтавка» (Київ, 1971). Блокнот. – 53 арк.

18. Смолич Д. Режисерська експлікація опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка : рукопис. – Архів Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка. Папка № 52 : М. Лисенко. «Наталка Полтавка» (Київ, 1971). – 28 арк.

19. Станішевський Ю. Національний академічний театр опери та балету України імені Тараса Шевченка: історія і сучасність / Юрій Станішевський. – К. : Муз. Україна, 2002. – 736 с.

20. Стефанович М. Київський державний ордену Леніна Академічний театр опери та балету УРСР імені Т. Г. Шевченка. Історичний нарис / М. Стефанович. – К. : Мистецтво, 1968. – 202 с.

21. Чепалов О. І. «Наталка Полтавка» Миколи Лисенка: опера чи «теє то як його»? (Спокуси традиціоналізму та діалоги із сучасністю) / Чепалов О. І. // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. – 2012. – № 2 (15). – С. 88–94.

Тітова Г. І. «Наталка Полтавка» Миколи Лисенка на сцені Національної опери України (режисерська інтерпретація Дмитра Смолича). На основі архівних матеріалів, рецензій, спогадів виконавців, відгуків у пресі про роботу Київського театру опери та балету імені Т. Г. Шевченка (Національної опери України) проаналізовано різні інтерпретації опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка, зокрема розглянуто режисерську інтерпретацію Д. Смолича 1971 року.

Ключові слова: режисерська інтерпретація, особливість композиції, оперні постановки.

Титова Г. И. «Наталка Полтавка» Николая Лысенко на сцене Национальной оперы Украины (режиссерская интерпретация Дмитрия Смолича). На основе архивных материалов, рецензий, воспоминаний исполнителей, отзывов в прессе о работе Киевского театра оперы и балета имени Т. Г. Шевченко (Национальной оперы Украины) проанализированы различные интерпретации оперы «Наталка Полтавка» Н. Лысенко, в частности рассмотрена режиссерская интерпретация Д. Смолича 1971 года.

Ключевые слова: режиссёрская интерпретация, особенность композиции, оперные постановки.

Titova G. I. Mykola Lysenko's Opera «Natalka Poltavka» on the Stage of Odessa National Opera Theater (Dmitro Smolytch's Production). The different productions of M. Lysenko's opera "Natalka Poltavka" are analyzed on the basis of archival material, artists' memoirs, and reviews in the press about the work of the Taras Shevchenko Ukrainian National Opera House (Ukraine National Opera). The interpretation in 1971 by director D. Smolytch is examined a part in detail.

Key words: director's interpretation, particularity of composition, opera productions.